

Förord

En förskola präglad av hög kvalitet, tillgänglighet och inte minst låga avgifter har i Sverige i allt högre grad kommit att betraktas som en självklar del av det moderna välfärdssamhället. Aldrig har så många barn gått i förskola som nu. Fler än åtta av tio 1–5-åringar tillbringar delar av sin vardag där. Att utvecklingen och förnyelsen av förskolan är viktig säger därför sig självt.

Ett skäl till att den svenska förskolan har varit så attraktiv är att vi byggt en förskola med gedigen kvalitet där föräldrarna med förtroende kan lämna sina barn. Mitt mål som förskoleminister är att förskolans kvalitet ska vidareutvecklas så att de barn som går där blir trygga individer och genom lekfullt lärande får en bra grund för framtida skolgång.

Under det senaste årtiondet har det pedagogiska uppdraget i den svenska förskolan fått en allt större betydelse. Denna utveckling ska fortsätta och förskolans uppdrag med en pedagogik där omvårdnad, fostran och lärande bildar en helhet kvarstår därmed. Verksamheten i förskolan ska främja barns utveckling, kreativitet och lärande. Utforskande, nyfikenhet och lust att lära ska utgöra grunden för verksamheten.

Jag vill gärna understryka vikten av det pedagogiska arbete som sker ute i landets förskolor. Alla i förskolan har i uppdrag att utveckla barnens lust att lära och bidra till att förskolans uppdrag genomförs. Regeringen beslutade den 5 augusti 2010 om förändringar i läroplanen som träder i kraft den 1 juli 2011, samtidigt som den nya skollagen. Kunskap och erfarenhet om barns utveckling och lärande, behov och förutsättningar samt barns skilda sätt att lära har varit utgångspunkter för dessa förtydliganden.

Avsikten med denna skrift är att på ett lättillgängligt sätt presentera promemorian med bakgrunden till de förtydliganden och kompletteringar som gjorts i läroplanen.

Stockholm den 23 december 2010

Nyamko Sabuni
Förskoleminister

FOTO: PAVEL FLATO

Innehåll

3 Uppdraget

- 3 Bakgrund
- 3 Uppdraget
- 3 Referensgrupp
- 3 En ny skollag
- 3 Behov av kompetensutveckling

4 Utgångspunkter

- 4 Förstärkt pedagogiskt uppdrag
- 4 Stora delar oförändrade
- 4 Lek, skapande och lärande i förskolan
- 5 Leken i förskolans läroplan

6 Arbetsgruppens förslag

- 6 Introduktion
- 6 Barns språkliga och kommunikativa utveckling
- 10 Barns matematiska utveckling
- 13 Naturvetenskap och teknik
- 17 Uppföljning, utvärdering och utveckling
- 20 Förskolechefens ansvar
- 20 Riktlinjer för personalen
- 21 Avsnitt 2 Mål och riktlinjer

Uppdraget

Bakgrund

Statens skolverk har haft regeringens uppdrag (U2008/6144/S) att föreslå förtydliganden och kompletteringar av vissa mål i läroplanen för förskolan hur förskolläraernas ansvar kan förtydligas i läroplanen samt riktlinjer för uppföljning och utvärdering av förskolans verksamhet. Skolverket redovisade sina förslag till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) den 30 september 2009.

Utbildningsdepartementet anordnade den 3 februari 2010 en hearing om Skolverkets förslag, där bl.a. myndigheter, fackförbund, forskare och kommunrepresentanter deltog.

Uppdraget

Chefen för Utbildningsdepartementet, statsrådet Björklund, förordnade därefter, den 9 mars 2010, en arbetsgrupp inom departementet med uppgift att lämna förslag till vissa förtydliganden och kompletteringar av förskolans läroplan (U2010/1558/SAM). Arbetsgruppen¹ (U 2010:A) lämnade förslag till förtydliganden av mål och riktlinjer för barns språkliga och matematiska utveckling samt naturvetenskap och teknik. Vidare föreslogs hur förskolläraernas ansvar kunde förtydligas i läroplanen samt riktlinjer för uppföljning och utvärdering av förskolans verksamhet. Arbetsgruppen redovisade sina överväganden och förslag i en promemoria den 24 juni 2010.

I arbetsgruppens uppdrag ingick även att samråda med en referensgrupp bestående av forskare inom förskoleområdet, kommunrepresentanter och fackförbund med flera.

Referensgrupp

Referensgruppen sammankallades till två möten, den 27 april och den 12 maj samt fick möjligheter att lämna synpunkter på arbetsgruppens utkast och förslag. Synpunkterna bidrog i hög grad till arbetsgruppens förslag.

En ny skollag

Ytterligare förändringar i läroplanen för förskolan motiveras av den nya skollagen. Det ingick inte i arbetsgruppens uppdrag men den vill ändå peka på ett antal förändringar som behöver göras i samband med att den nya skollagen ska börja tillämpas 2011. Arbetsgruppen vill särskilt uppmärksamma att modersmålsstöd och utvecklingssamtal regleras i den nya skollagen. I avsnittet om grundläggande värden bör kompletteringar övervägas med anledning av regleringen i 1 kap. i den nya skollagen, t.ex. avseende mänskliga rättigheter och särskild hänsyn till barnets bästa. Vidare bör en översyn företas i samband med de förändringar som kommer att göras med anledning av nya läroplaner för grundskolan och motsvarande skolformer inklusive förskoleklassen och fritidshemmet. När det gäller förskollärares ansvar och förslag till riktlinjer för personalen har arbetsgruppen utgått från den nya skollagen.

Behov av kompetensutveckling

Ett förstärkt pedagogiskt uppdrag i förskolan kräver även en förstärkt pedagogisk kompetens hos förskollärare, barnskötare och den pedagogiska ledningen av förskolan. Skolverket har också i redovisningen av sitt uppdrag (U2008/6144/S) belyst behovet av fortbildning och kompetensutveckling för förskolans personal. Personalens kompetens bör fördjupas och utökas och därför genomförs för närvarande en omfattande fortbildningssatsning inom ramen för det s.k. förskolelyftet. Skolverket ska inom ramen för regeringens uppdrag om implementering av skolreformer (U2010/259/S) genomföra insatser för att implementera förtydligandena i förskolans läroplan och med anledning av den nya skollagen.

¹ Arbetsgruppen har bestått av fyra handläggare på skolenheten vid Utbildningsdepartementet: departementssekreterarna Ursula Armbruster, Kristina Cunningham och Annika Hellewell, samt ämnesrådet Christer Tofténus (ordförande) samt en expert från Göteborgs universitet, docenten Sonja Sheridan.

Utgångspunkter

Förstärkt pedagogiskt uppdrag

Under det senaste årtiondet har det pedagogiska uppdraget i den svenska förskolan fått en allt större betydelse. Regeringens avsikt är att denna utveckling ska fortsätta. Förskolans uppdrag med en pedagogik där omvårdnad, fostran och lärande bildar en helhet kvarstår därmed.

Verksamheten i förskolan ska främja barns utveckling, kreativitet och lärande. Ett lekfullt lärande har betydelse för barnets framtida skolgång. I denna promemoria lämnas förslag på hur förskolans läroplan kan förtydligas i valda delar för att på ett bättre sätt ta till vara barns lust att lära. Kunskap och erfarenhet om barns utveckling och lärande, behov och förutsättningar samt barns skilda sätt att lära har varit utgångspunkter för dessa förtydliganden.

Förskolans potential att stimulera barns naturliga lust att lära har inte utnyttjats fullt ut. Förskolan bör i högre utsträckning ge tidig pedagogisk stimulans för barns språkliga och matematiska utveckling, utifrån det enskilda barnets erfarenheter, intressen, behov och förutsättningar. Ett förstärkt pedagogiskt arbete kan också förbereda barn för deras framtida skolgång och livslånga lärande. Förskolans läroplan behöver därför förtydligas när det gäller vissa mål, personalens ansvar samt verksamhetens uppföljning och utvärdering. Målen bör formuleras på ett sådant sätt att lärandet kan fortsätta i lekfulla former och med hänsyn till barnens utveckling, erfarenheter, intressen och förutsättningar.

Förskolan är en frivillig verksamhet och barns deltagande i den varierar både när det gäller vid vilken ålder de börjar i förskolan och hur länge de vistas i den per dag. Förskolans läroplan innehåller mål att sträva mot som anger inriktningen på förskolans arbete och därmed den önskade kvalitetsutvecklingen i verksamheten. Förtydliganden av vissa delar i läroplanen innebär inte någon förändring av denna inriktning. I förskolan är det verksamhetens kvalitet och hur den tillgodoser barnens utveckling och lärande som ska värderas. Denna inriktning kvarstår även i arbetsgruppens förslag.

Stora delar oförändrade

Att vissa delar nu förtydligas i läroplanen för förskolan minskar eller förändrar inte betydelsen av de mål som rör andra områden eller förskolans uppdrag i övrigt. De normer och värden som anges i läroplanen är oförändrade. Förskolan ska som i dag präglas av helhet och allsidighet, vilket beskrivs i läroplanens avsnitt 1. Omsorg om det enskilda barnets välbefinnande och trygghet ska fortfarande prägla arbetet i förskolan. Fostran och omsorg ska även fortsättningsvis bilda en helhet med lärande i den pedagogiska verksamheten. Inte heller förändras förskolans uppdrag där lek och skapande alltså har stor betydelse i verksamheten.

I förskolans uppdrag ingår att motverka stereotypa könsrollsmönster och bidra till att barnen utvecklas allsidigt utifrån sina förutsättningar. Det innebär att pojkar eller flickor ska ges samma möjligheter att pröva och utveckla förmågor och intressen för t.ex. språk, matematik, naturvetenskap och teknik. Det finns goda möjligheter för detta när personalen i förskolan har ett medvetet och engagerat förhållningssätt. Det handlar om vilka förväntningar de vuxna har på flickor respektive pojkar och hur de bemöts i olika situationer.

Lek, skapande och lärande i förskolan

Lekens betydelse för barns välbefinnande och lärande är oomstridd. Barn behöver och måste få leka. Utmärkande för leken är att den är spontan, lustfylld och frivillig. Den sker på barnens villkor utan yttre krav på prestation och har ett eget värde för barnet oavsett vad den leder till. Detta är en viktig utgångspunkt i förskolan. Barns rätt till vila och fritid, lek och rekreation, anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet slås också fast i FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) artikel 31.

Lek och skapande har och har alltid haft en stor betydelse för barn och är en utgångspunkt i förskolans verksamhet. Det finns en lång tradition av att förskolan ger

plats för barns lek och skapande samt att deras egen lek och skapande och dessas olika uttrycksformer tillåts, uppmuntras och synliggörs. Att främja barns lek och skapande och se detta som ett viktigt sätt för barn att utvecklas, samspela med andra och som en del av lärandet liksom ett sätt att bearbeta intryck och hitta egna uttryck för sina upplevelser är ett av förskolans viktigaste uppdrag och ingår i den svenska förskolepedagogiska traditionen.

Förskolans grundsyn är att barnen har rätt att utveckla alla sina uttrycksmedel, där lek, bild och form, teknik, konstruktions- och bygglekar, rörelse- och idrottslekar, musik, sång, rytmik, drama och dans är lika viktiga delar som kommunikation via språk eller text. Barns lek och skapande kan inte särskiljas från deras lärande, då det är samma tankeprocess som aktiveras när barn uttrycker sig i exempelvis dramalek eller bildskapande som när barn försöker skapa förståelse och lösa ett matematiskt problem eller omvänt använder matematik och teknik för att göra en hållbar kon-

struktion i skapande och bygglek. På så sätt blir matematik och lek både mål och medel.

Leken i förskolans läroplan

I avsnittet om förskolans uppdrag i läroplanen beskrivs lekens betydelse och funktion tydligt. Verksamheten i förskolan ska främja leken, kreativiteten och det lustfyllda lärandet samt ta till vara och stärka barnets intresse för att lära och erövra nya erfarenheter, kunskaper och färdigheter. Barn söker och erövrar kunskap genom lek, socialt samspel, utforskande och skapande, men också genom att iaktta, samtala och reflektera. I läroplanen anges även att förskolan ska erbjuda barnen en trygg miljö som samtidigt utmanar och lockar till lek och aktivitet. Vidare anges att i lekens och det lustfyllda lärandets olika former stimuleras fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till symboliskt tänkande samt förmåga att samarbeta och lösa problem.

Arbetsgruppens förslag

Introduktion

Varje område som arbetsgruppen har haft i uppdrag att förtydliga i läroplanen har ett eget avsnitt i promemorian. För områdena barns språkliga och matematiska utveckling samt naturvetenskap och teknik presenteras arbetsgruppens förslag till nya mål i en ruta. Målen är utformade på ett sådant sätt att de inte begränsar barnens utveckling och lärande inom området. Målen anger en riktning att sträva mot i förskolans pedagogiska verksamhet och därmed den förväntade kvalitetsutvecklingen i förskolan. Målen är därför inte utformade som mål att uppnå eller krav på jämförelser mellan enskilda barn.

De föreslagna nya avsnitten om uppföljning, utvärdering och utveckling samt om förskolechefens ansvar presenteras i en ruta. I avsnittet om riktlinjer för personalen, med förtydligande av förskolläraernas ansvar, anges i rutan de inledande förklaringarna i avsnittet (läsanvisningar). Efter varje ruta återfinns nuvarande mål eller annan text som föreslås förtydligad.

Därefter återfinns inledande motivtexter till barns språkliga och matematiska utveckling, naturvetenskap och teknik samt uppföljning, utvärdering och utveckling. Dessa texter ska ses som en bakgrund och introduktion till området där syftet och varför området är viktigt i förskolan beskrivs.

Slutligen följer en motivtext där syftet med respektive mål redovisas. Här beskrivs på ett övergripande sätt, vilket kunnande (förmågor/ färdigheter) som barnen ska ges förutsättningar att utveckla i förskolan. Vidare redogörs för vad den pedagogiska verksamheten ska inriktas mot, hur barn lär och utvecklar kunnande samt hur vuxna ska förhålla sig till barns lärande.

Barns språkliga och kommunikativa utveckling

Arbetsgruppens förslag till förtydligade mål

Förskolan ska sträva efter att varje barn

- utvecklar sin förmåga att lyssna, reflektera och ge uttryck för egna uppfattningar och försöker förstå andras perspektiv,
- utvecklar nyanserat talspråk, ordförråd och begrepp samt sin förmåga att leka med ord, berätta, uttrycka tankar, ställa frågor, argumentera och kommunicera med andra,
- utvecklar intresse för skriftspråk samt förståelse för symboler och deras kommunikativa funktioner, och
- utvecklar intresse för bilder, texter och olika medier samt sin förmåga att använda sig av, tolka och samtala om dessa.

Nuvarande mål

Förskolan ska sträva efter att varje barn

- utvecklar sin förmåga att lyssna, berätta, reflektera och ge uttryck för sina uppfattningar,
- utvecklar ett rikt och nyanserat talspråk och sin förmåga att kommunicera med andra och att uttrycka tankar, och
- utvecklar sitt ord- och begreppsförråd och sin förmåga att leka med ord, sitt intresse för skriftspråk och för förståelsen av symboler samt deras kommunikativa funktioner.

Skälen för förslaget

I dag lever barn i en värld där symboler, tecken, text och bilder ingår i deras vardag. De inlemmas tidigt i en tecken- och bildkultur och förskolan har stor betydelse för barns möjligheter att förstå och kunna använda

denna kultur. Språk, informations- och kommunikationsteknik (IKT), gester, symboler, bilder och musik räknas numera in i ett bredare perspektiv på vad läsa och skriva kan innebära. I förskolan kan barn uppmuntras att använda och utforska olika kommunikativa redskap och medier för att stödja och utmana barns språkliga och kommunikativa utveckling.

Språk och identitetsutveckling hänger oupplösligt samman, liksom språk och lärande. Flera av barnen i förskolan är flerspråkiga och alla barn är delaktiga i olika kulturer. Därför ska alla barn i förskolan mötas av ett interkulturellt förhållningssätt. Det innebär att de olika erfarenheter som alla barn har med sig av olika sätt att vara tillsammans på, att samtala, att berätta, att läsa böcker osv. tas till vara och utgör grunden för barnets språkliga och kommunikativa utveckling.

Förskolan ska vara öppen för barns erfarenheter och kultur och ta till vara denna i verksamheten både när det gäller lekar, material och multimedier. De erfarenheter barn har och har fått i sin kultur (barnkultur och etnicitet) är avgörande för barns språk- och identitetsutveckling. Detta ställer stora krav på förskolan att erbjuda varje barn en rik och språkutvecklande miljö där barn kan lära tillsammans, av varandra och med engagerade vuxna.

I förskolans uppdrag ingår att medverka till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att utveckla både sitt modersmål och det svenska språket. Förskolan ska sträva efter att dessa barn utvecklar sin kulturella identitet och sin förmåga att kommunicera såväl på svenska som på sitt modersmål. Barn som tillhör en nationell minoritet ska även ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda sitt minoritetsspråk. Samarbeta och samtal med föräldrarna blir, precis som för alla barn, en förutsättning för att få veta mer om vad barnet har med sig av olika erfarenheter och för att klarlägga på detta sätt hur de vuxna tillsammans kan ge barnet goda möjligheter till språkutveckling.

Språk och kommunikation i förskolan

Förskolan ska tillsammans med föräldrarna lägga grunden för ett livslångt lärande. Att utveckla barns språk i förskolan blir därför viktigt för att barn ska få goda förutsättningar att senare lära sig läsa och skriva i skolan. Arbetet med språk och kommunikation i förskolan har som syfte att upprätthålla och utveckla barns språkliga

och kommunikativa förmåga i samspel med andra barn och vuxna som delar deras uppmärksamhet och intresse. Allt arbete i förskolan ska vara språkutvecklande och språkets betydelse för barns välbefinnande, kreativitet, lek, sociala samspel och lärande ska lyftas fram. Lärandet ska ske i vardagliga, lekfulla och för barnet funktionella och meningsfulla sammanhang.

Förskolan ska lägga stor vikt vid att stimulera varje barns språkutveckling och uppmuntra och ta till vara barnets nyfikenhet och intresse för den skriftspråkliga världen. Barn vill kommunicera när de har något att kommunicera om och någon som lyssnar. Därför behöver barn få rika erfarenheter och upplevelser av situationer, händelser m.m. som de kan och vill tala om. Barn utvecklar sin förmåga att lyssna när de upplever att de själva blir lyssnade till av vuxna som är lyhörda och för deras samtal framåt, benämner, ställer frågor och utvidgar samtalet genom att överskrida här och nu. På så sätt integreras språk och kommunikation i förskolans verksamhet, i samspel, aktiviteter, rutiner, lärande, lek och skapande.

Kommunikation kan ske via tal, skrift, bild, IKT, musik, sång, poesi, drama, film, dans och rörelse. I förskolan är det viktigt att skapa text- och bildvärldar där barn utmanas kommunikativt och ges möjlighet att utveckla olika språkliga och kommunikativa uttrycksformer. När rika bild- och textmiljöer används kan barns intresse väckas för språkets kommunikativa funktion, dess innehåll, form och hur de själva kan använda sig av exempelvis estetiska uttrycksformer för att kommunicera egna idéer. Språkets kommunikativa aspekt blir framträdande när bilder och texter kommuniceras med barnen, relateras till deras erfarenheter och till sammanhang som barnen är involverade i. Viktigt är att detta sker i sammanhang som upplevs intressanta och meningsfulla av barnen.

Leken är central för barns språkliga och kommunikativa lärande. I leken tar barn initiativ och utvecklar vänskapsrelationer, förhandlar om leksaker/material, aktiviteter samt lekens innehåll och regler. Leken möjliggör också ömsesidiga samtal mellan barn och mellan barn och vuxna. När miljön erbjuder rika möjligheter till kommunikation med hjälp av skrift, bild och symboler använder barn detta på sitt eget sätt i leken. Även i temaarbete kan intressanta innehåll locka till kommunikation och samspel som spänner över många innehållsområden och där språket används för att göra världen begriplig för barn.

Att skapa med språk är något som barn gör spontant och de ska få rika tillfällen till detta i samspel med vuxna i förskolan. Traditionen i förskolan är oftast fokuserad på rimmad vers, eller rim och ramsor, vilket kan leda till att barn hittar på egna rim och ramsor i sina lekar. Såväl ljud som innebörder i språket uppmärksammas gärna av barn. Rytmen i sättet att uttrycka poesi kan få barn att spontant börja använda språk och språkljud på kreativa sätt. I barns språklek kan ofta uppfattas många av de språkliga aspekter som är centrala för diktkonsten, såsom rim, ramsor, liknelser och metaforer. Att ge barn förutsättningar för att skapa poesi kan också vara en väg in i skriftspråket eftersom såväl innebörder som fonologi blir centrala i detta skapande.

Förskolebarns tidiga skrivande och läsande är utforskande. Samtal är en väg för att utveckla språklig medvetenhet, hur språket kan delas in i meningar och ord samt fonologisk medvetenhet - stavelser och enskilda ljud. Barn har olika strategier och ska stödjas på sin väg in i skriftspråket. Detta är viktigt för att utveckla deras förståelse för att språkljud symboliseras av bokstäver samt hur dessa ser ut och låter. Förskolan kan medverka till att barn förstår hur språket är uppbyggt, vilket kan lägga grunden för att de utvecklas som skrivare och läsare i förskoleklass och skola.

Språk har också samband med värdegrundsfrågor, delaktighet och inflytande. Det innebär att språklig och kommunikativ utveckling är nära relaterad till barns lärande inom samtliga målområden i läroplanen och har betydelse för barns vidare utveckling. Målen för språk och kommunikation är relaterade till varandra och valda för att beskriva ett innehåll som passar förskolans verksamhet och som knyter an till motsvarande innehållsområden i skolan.

Beskrivning av målen

utvecklar sin förmåga att lyssna, reflektera och ge uttryck för egna uppfattningar och försöker förstå andras perspektiv

Målet fokuserar på att utveckla barns förmåga att lyssna. Det är i kommunikativa samspel som barns förmåga att lära sig att lyssna och förstå andras perspektiv utvecklas. I den ömsesidiga kommunikationen kan barn uttrycka sin mening, bli lyssnade till, lyssna till andra barn och

vuxna samt ges möjlighet till att reflektera över sin egen och andras förståelse. I lyssnandet synliggörs andras perspektiv och tolkningar.

Lyhördhet och medvetenhet inbegriper bedömningsförmåga samtidigt som de kräver öppenhet för förändring. Detta är grundläggande för att kunna dela uppmärksamhet med någon annan och för att kunna föreställa sig vad andra människor tänker och känner. Förmågan att samordna uppmärksamheten stärks av en lyssnande omgivning där det ges tid för var och en att uttrycka sina tankar, frågor och hypoteser på gemensamma områden. Barns förmåga att lyssna är också grundläggande för delaktighet och inflytande.

I förskolan kan barn få möjlighet att urskilja olika ljud genom att lyssna på musik, berättande, olika röstlägen, naturfenomen (åska, vind, regn) m.m. Även om barn hör behöver de lära sig att urskilja olika ljud genom att lyssna. Här behöver vuxna hjälpa barn att fokusera på vad de hör och att kunna tolka detta. Det är också viktigt att vuxna lyssnar aktivt till det barnen säger och är lyhörda för att alla barn kommer till tals. Tillsammans kan barnen associera fritt, berätta för varandra och lyssna på varandras idéer och berättelser.

utvecklar nyanserat talspråk, ordförråd och begrepp samt sin förmåga att leka med ord, berätta, uttrycka tankar, ställa frågor, argumentera och kommunicera med andra

Målet fokuserar på att utveckla barns förmåga att tala och samtala. Att samtala, berätta och återberätta är kulturella redskap som barn får del av genom språket och kulturen de lever och verkar inom. Det verbala språket föds i den känslomässiga och ömsesidiga dialogen med vuxna och andra barn. Barn deltar i kommunikativa samspel när innehållet intresserar dem och deras uppmärksamhet och intresse delas av andra. I samspel med omgivningen lär sig barn i förskolan att tala, berätta, argumentera, förstå andras argument, bemöta dessa och ställa frågor. Genom att under pedagogisk ledning delta i rutiner, lekar, sånger, rim och ramsor samt verbal och icke verbal kommunikation lär sig barn att språk kan ha olika funktioner och de utvecklar förståelse för hur det kan brukas i olika sammanhang.

Utvidgade språkliga kommentarer som går utanför "här och nu" och "där och då" och benämmandet av föremål är

speciellt viktigt för att barn ska kunna utveckla förståelse för ords innebörd. Det ökar deras ordförråd och får kommunikationen att gradvis röra sig mot allt vidare språkliga former. Varefter barns verbala språk utvecklas får det allt större betydelse i samvaron med andra och skapar mening i händelser som barn och vuxna upplever tillsammans. Samtal och berättande kan därför ses som sociala handlingar där barn konstruerar mening och möjliggör en progression i barns språkliga och kommunikativa utveckling.

Berättande har stor betydelse för barns språkliga och kommunikativa utveckling och börjar tidigt i deras liv. I berättandet får barn förståelse för hur berättelser och händelsekedjor byggs upp genom att de uppmärksammas på hur delar och helheter i händelser följer på varandra och att det finns en början och ett slut. Barn behöver också ges tillfälle att själva berätta, återberätta sagor och händelser och tillsammans med andra skapa berättelser. Genom berättandet kan barnen bli delaktiga i en utvidgad och ömsesidig kommunikation som har stor betydelse både för deras fortsatta språkliga och kommunikativa förmåga samt för deras identitetsutveckling.

Barns möjligheter att utveckla sin kommunikativa förmåga är beroende av omgivningens språkliga kunskaper och vilja att kommunicera med dem. För att det ska kunna ske en utveckling av barnens kommunikativa förmåga behövs såväl intresseväckande som utmanande erfarenheter och planerade språkaktiviteter. Barn behöver också tid, stöd och möjlighet att uttrycka sig med hjälp av olika kommunikativa och estetiska uttrycksformer i lek och andra aktiviteter.

utvecklar intresse för skriftspråk samt förståelse för symboler och deras kommunikativa funktioner

Målet fokuserar på att utveckla barns intresse för skriftspråket. I lekfulla former kan barn möta skriftspråk och delta i sammanhang där deras textskapande uppmuntras och vidgas. Barn möter tidigt symboler, texter och logotyper på förpackningar, kläder och leksaker. I förskolan ska barn ha möjlighet att utveckla förståelse för symboler och deras kommunikativa funktion. Barns aktiva textskapande är för många barn vägen in i läsandet. När barnen leker och kommunicerar med varandra och med vuxna i förskolan inlemmas de samtidigt i en tecken- och bildkultur.

Den kreativa sidan av barns skrivande är oerhört viktig och innebär att de kan experimentera, fantisera, fråga, ställa hypoteser och pröva sig fram. Det som barn uttrycker i sitt tidiga skrivande (krumelurer, klotter, symboler) betyder alltid något för barnet själv. Detta är barns första steg mot att bli en läsande och skrivande person. När barn skriver kan vuxna uppmärksamma dem på att ljud motsvaras av tecken, att tecknen bildar ord och orden bildar meningar. På så sätt får barnen förståelse för hur händelsekedjor, meningar och texter byggs upp. Grundläggande för barns skriftspråkliga utveckling är att barn förstår att det de tänker kan skrivas ner och läsas av dem själva och andra.

För små barn ligger begreppen rita och skriva nära varandra och förskolan kan uppmuntra barns flexibla sätt att kombinera tal, agerande, ritande och ljud i relation till textskapande. Små barn kan oftast uttala sig om vad de har "skrivit", men de frågar också vuxna "Vad står det där?" Det innebär att små barn vet vad de "skriver" och genom att be dem läsa vad de har skrivit bekräftas deras identitet som skrivare. Bilden och barnets skrivande har en innebörd som barnet kan berätta och återläsa. Äldre barn känner igen texter, tolkar in mening, jämför bokstäver och ord med varandra och ställer upp hypoteser. Detta lägger grunden till språklig och fonologisk medvetenhet där förhållandet mellan ljud i det talade språket och de skrivna symbolerna som representerar ljuden blir framträdande.

I denna process behöver barn i förskolan ha tillgång till utmanande, rikt och varierande material med olika funktioner och svårighetsgrad. Barn ska också möta vuxna som uppmuntrar tillägnande av symboler och kan identifiera, stödja och uppmuntra barns intresse för skriftspråket.

utvecklar intresse för bilder, texter och olika medier samt sin förmåga att använda sig av, tolka och samtala om dessa

Målet fokuserar på att utveckla barns intresse för att läsa och tolka bilder, texter och olika medier. I förskolan ska barn ha möjlighet att utveckla förmågan att förstå bilders och texters kommunikativa budskap och använda medier av olika slag. Utöver böcker har film, spel och användande av digitala medier kommit att bli viktiga inslag i förskolans text- och bildvärldar, vilket kan bidra till att barn utvecklar digital kompetens.

De flesta barn är tidigt intresserade av böcker. Med hjälp av böckernas innehåll kan barnen förflytta sig i tid och rum. Barn gör aktiva bokval och de läser bilder innan de läser ord. Bilden används ofta som utgångspunkt i läsningen både när barn läser på egen hand och när vuxna läser högt för dem. Bläddrandet är viktigt och utgör en central del av läspraktiken. Barn tillämpar också olika sätt att undersöka och utforska bokens alla möjligheter. Att granska baksidor, peka på bilder och text, läsa tyst, läsa högt och läsa tillsammans med andra är betydelsefulla aktiviteter som ger barnet viktiga sociala erfarenheter av det som pågår vid läsandet. Barnet prövar med utgångspunkt från tidigare erfarenheter av en lässituation och kan i sin lek både vara den som läser, bläddrar och ställer frågor.

Barn behöver många och regelbundna stunder med bild och bokläsning i förskolan, både enskilt med en vuxen och tillsammans med andra barn. Barns läsupplevelser fördjupas om de får möjlighet att samtala om innehållet och bilderna, ställa frågor, kommentera och ta del av andras uppfattningar. Detta är en viktig del för att det ska ske en progression i barns läsutveckling.

Barns matematiska utveckling

Arbetsgruppens förslag till förtydligade mål

Förskolan ska sträva efter att varje barn

- utvecklar sin förståelse för rum, form, läge och riktning och grundläggande egenskaper hos mängder, antal, ordning och talbegrepp samt för mätning, tid och förändring,
- utvecklar sin förmåga att använda matematik för att undersöka, reflektera över och pröva olika lösningar av egna och andras problemställningar,
- utvecklar sin förmåga att urskilja, uttrycka, undersöka och använda matematiska begrepp och samband mellan begrepp, och
- utvecklar sin matematiska förmåga att föra och följa resonemang.

Nuvarande mål

Förskolan ska sträva efter att varje barn

- utvecklar sin förmåga att upptäcka och använda matematik i meningsfulla sammanhang, och
- utvecklar sin förståelse för grundläggande egenskaper i begreppen tal, mätning och form samt sin förmåga att orientera sig i tid och rum.

Skälen för förslaget

Det samhälle dagens barn växer upp i ställer högre krav än tidigare på matematisk förståelse och matematiska färdigheter för att kunna hantera vardagen. Kunskaper i matematik ger bl.a. förutsättningar att fatta välgrundade beslut i vardagslivets många valsituationer. Matematiken är ett av våra viktigaste hjälpmedel i praktiska tillämpningar som ger basen för att räkna, mäta och beskriva läge och form. Den är också en viktig del av allt fler vetenskaper, där matematiska resonemang används för att förstå och förklara olika fenomen. Matematik är också en mänsklig tankekonstruktion. Begrepp som cirkel, tal eller sannolikhet är skapade av människor. I ett socialt samspel beskrivs, symboliseras och undersöks dessa begrepp och nya byggs som abstraktioner av de gamla. Det är just kopplingen mellan det användbara och undersökande och mellan det konkreta och det abstrakta som kännetecknar matematiken.

Matematik i förskolan

I förskolans läroplan sägs att barn ska tillägna sig kunskaper inom samhällets gemensamma referensram och skapa medvetenhet om det egna kulturarvet. När detta tillämpas på matematik betyder det att olika aspekter av hur matematik skapas, undersöks och används blir en del av uppdraget. Ett sådant arbetssätt bidrar till att utveckla barns förmågor och egna kulturskapande samt till att överföra ett kulturarv – värden, traditioner och historia, språk och kunskaper – från en generation till nästa.

För att matematiken ska kunna utvecklas i lek och lustfyllt lärande måste behovet av matematik uppmärksammas utifrån barnens egna erfarenheter. Precis som matematiken i allmänhet utvecklas i socialt samspel utmanas också barns tankar om matematik i samspel med förskolans personal.

Arbetet med matematik i förskolan syftar till att genom lust och glädje engagera barn i grundläggande aktiviteter med t.ex. tal, geometri och mätning. Verksamheten ska bidra till att utveckla barns förmåga att undersöka problem och matematiska begrepp samt resonera och kommunicera idéer och tankegångar med olika uttrycksformer. Matematiken ska kopplas till förskolans arbete inom andra områden, som språk, naturvetenskap, estetisk verksamhet och teknik. Varje barn ska få möjlighet att utveckla sin matematiska förmåga efter egna förutsättningar, uppleva tillfredsställelse över framsteg samt känna tilltro till sin egen förmåga och därmed kunna lära och använda matematik såväl i vardag som i framtida sammanhang.

Matematiska aktiviteter

Ett sätt att konkret närma sig läroplanens mål är att utgå från sex historiskt och kulturellt grundade aktiviteter. Dessa aktiviteter kan fungera som struktur i olika sammanhang där matematik kan urskiljas, undersökas och upplevas. Aktiviteterna ger möjlighet att arbeta med alla mål i matematik i förskolan. De anger i vilka situationer som barn och vuxna kan ha behov av att använda bl.a. matematik. Detta innebär att dessa aktiviteter inte bara anknyter till samtliga mål utan också till motiven för målen.

1. *Räkna* – Att systematiskt urskilja, jämföra, ordna och utforska mängder av föremål. Utforska grundläggande egenskaper hos tal och samband mellan olika tal för att ange ordning och antal. Skapa representationer av resultat av undersökningar. Erfara tal med konkret material, teckningar, bilder, diagram, ord och andra uttrycksformer samt utveckla symboliskt tänkande.
2. *Lokalisera* – Att uppleva, jämföra och karakterisera egenskaper hos rummet, inomhus, utomhus, i planerad miljö och natur. Orientera sig i relation till omgivningen. Utveckla sin kroppsuppfattning. Upptäcka och utforska egenskaper hos begrepp för position, orientering, riktning, vinkel, proportion och rörelse. Skapa representationer av sig själv och omgivningen med konkret material, teckningar, bilder, ord och andra uttrycksformer samt utveckla symboliskt tänkande.

3. *Mäta* – Uppmärksamma och undersöka olika typer av egenskaper hos föremål och fenomen, t.ex. storlek, temperatur, längd, bredd, höjd, vikt, volym, hållfasthet och balans. Jämföra, ordna, bestämma och uppskatta egenskaper samt se likheter och skillnader. Skapa representationer av egenskaper och jämförelser med konkret material, teckningar, bilder, ord och andra uttrycksformer.
4. *Konstruera* – Sortera och karakterisera objekt med tanke på egenskaper som storlek, form, mönster och samband. Formge och konstruera former och objekt med olika material. Utforska egenskaper hos geometriska objekt som t.ex. cirklar, trianglar, och rektanglar. Representera konstruktioner med avbildningar, ord och andra uttrycksformer. Resonera kring egenskaper, perspektiv och proportioner.
5. *Leka* – Fantisera, uppfinna, uppleva och engagera sig i lekar med mer eller mindre formaliserade regler. Leka tillsammans med barn och vuxna. Resonera kring förutsättningar, strategier, regler, undantag, chans, risk och gissningar.
6. *Förklara* – Utforska vägar för att finna förklaringar på egna och andras frågor genom att experimentera, testa, föreslå, förutsäga, reflektera, granska, generalisera, argumentera och dra slutsatser. Uppleva, uppmärksamma och resonera om orsak och verkan. Ge förklaringar med konkret material, teckningar, bilder, ord och andra uttrycksformer.

Beskrivning av målen

utvecklar sin förståelse för rum, form, läge och riktning och grundläggande egenskaper hos mängder, antal, ordning och talbegrepp samt för mätning, tid och förändring

Målet fokuserar på matematikinnehållet. Innehållet anknyter till de sex aktiviteter som anges ovan – ”Räkna”, ”Lokalisera”, ”Mäta”, ”Konstruera”, ”Leka” och ”Förklara” och som är av stor vikt för arbetet med matematik i förskolan. Geometri, dvs. rum, form, läge och riktning samt tal och mätning är i ett internationellt och historiskt perspektiv centrala områden för det matematiska innehållet i förskolan.

Inom ramen för lek och vardag i förskolan finns rika möjligheter för barnen att upptäcka och utforska de geometriska grundformerna och att utveckla sin förståelse för begrepp som längd, bredd, höjd, area och volym. Form är en viktig egenskap hos föremål. Att kunna urskilja och känna igen former samt kunna relatera olika former till varandra är nödvändigt för att barnen ska kunna strukturera sin omvärld och är grundläggande för t.ex. skrivning och geometri. För att stödja och utmana barns matematiska lärande och utveckling kan såväl konkret material som olika medier användas.

Genom att barn i samspel med omgivningen får erfarenheter av att uppmärksamma och urskilja likheter och olikheter mellan mängder, koppla samman sina uppfattningar av mängd med de språkliga uttrycken för mängd, t.ex. "två" och "tre", kan de efter hand forma abstrakta begrepp för antal. Även det omvända förloppet, att konkretisera det abstrakta begreppet, bidrar till begreppsutvecklingen. Det handlar om att i en konkret företeelse, som t.ex. en mängd legobitar, särskilja och använda sig av just antalsaspekten och bortse från andra egenskaper som färg eller form. Med fler erfarenheter av att urskilja, använda och reflektera över olika sidor av antalsbegreppet i varierade sammanhang vidgas, fördjupas och generaliseras barnets insikter.

Räkandet kan vara ett redskap för att lösa problem. Att räkna förutsätter dock att barnen har en omfattande förståelse för relationen mellan delar i en helhet. Denna förståelse innebär att barnen ser mängder som bestående över tid och rum. Om inget tas bort eller tillförs så förblir en mängd lika stor även om mängden sprids ut eller förflyttas till något annat ställe. När barnen i lek och samspel med andra barn grupperar, ordnar och sorterar utvecklas deras förståelse för sambandet mellan helhet och delar. Denna förståelse är en förutsättning för att barnet senare ska kunna förstå innebörden i talbegreppet och hur räknepinciperna används.

Barn lägger till och drar ifrån ett antal föremål i en mängd, rör sig i sin miljö, växer samt förstör och förminskar objekt. Att studera förändring som ett fenomen kan involvera resonemang om varför något förändras, t.ex. om det sker slumpmässigt eller enligt något orsak-verkan-samband. När barn deltar i rörelselekar utvecklas deras rums- och tidsuppfattning: läge, avstånd, riktning och hastighet.

utvecklar sin förmåga att använda matematik för att undersöka, reflektera över och pröva olika lösningar av egna och andras problemställningar

Målet fokuserar på att utveckla barns förmåga till problemlösning. Problemlösning är en del av alla sex aktiviteterna. Varje frågeställning där det inte på förhand finns en för barnen känd lösningsmetod kan ses som ett problem. Problemlösning är centralt inom matematiken och kan ses som både mål och medel. Det berörs på flera ställen i förskolans läroplan, bl.a. anges under "Förskolans uppdrag" att barnet "ska ha möjlighet att enskilt fördjupa sig i en fråga och söka svar och lösningar".

I kommunikation och samspel med andra finns möjligheten att uppmärksamma varierande uttryck av matematiska fenomen som barn tar till sig, tolkar och förstår på sina individuella sätt. Genom att barn ges utrymme att gestalta sina uppfattningar har de möjligheter att forma dels innebördsförståelse för det som diskuteras och problematiseras, dels öka sin tillit till sig själva som tänkande och problemlösande personer.

I alla lekar finns inslag av problemlösning. När barnen tillsammans med andra barn och vuxna hittar metoder och strategier för att lösa problem får de värdefulla erfarenheter av logiskt och matematiskt tänkande.

utvecklar sin förmåga att urskilja, uttrycka, undersöka och använda matematiska begrepp och samband mellan begrepp

Målet fokuserar på att utveckla barns förmåga till begreppsbyggnad. Målet anknyter till alla de sex aktiviteterna. När barnen uppmuntras att sätta ord på eller på andra sätt uttrycka sina matematiska erfarenheter från lek, fantasi, temaarbete och vardagssituationer utvecklar de en förståelse för matematiska begrepp och relationer som bl.a. kan ligga till grund för deras räkneförmåga.

Barnens nyfikenhet och engagemang bör tas till vara och vidareutvecklas i sammanhang som är meningsfulla för barnen. Det är därför viktigt att utgå från barnens perspektiv och knyta an till deras matematiska föreställningar och teorier. När den vuxne förstår hur barnet uppfattar ett fenomen kan barnets föreställningar problematiseras och utmanas på ett sätt som leder till ökad förståelse. Det är viktigt att barn får möjlighet att uttrycka sig på varierande

sätt, också icke-verbalt, eftersom detta stöder utvecklingen av innebördsförståelsen. Detta betyder inte nödvändigtvis att uttrycka sig med siffersymboler.

Variation är viktigt för allt lärande. För att de matematiska begreppen ska bli meningsfulla måste barnen möta samma begrepp i olika sammanhang och få dem belysta från flera olika håll. Variation skapar förutsättningar för en djupare förståelse och gör det också möjligt att upptäcka vad som är unikt hos ett fenomen och vad som går att generalisera.

Grundläggande för allt lärande, men i synnerhet matematikinläring, är upptäckandet och urskiljandet av likheter och olikheter. Det lilla barnet jämför intuitivt företeelser i sin omvärld när det rör sig i rummet, upptäcker eller utforskar handlingars utfall. I och med att barnet upptäcker att saker och ting skiljer sig åt, öppnar sig möjligheten för barnet att urskilja vad som är lika eller olika och att generalisera och bilda begrepp.

I lek och lustfyllt lärande stimuleras fantasi, inlevelse, kommunikation och förmåga till abstrakt symboltänkande samt förmåga att samarbeta och lösa problem. Barn kan i skapande och gestaltande lek få möjligheter att uttrycka och bearbeta upplevelser, känslor och erfarenheter av matematiskt begreppsnehåll. De tillägnar sig och nyanserar innebörder i begrepp, ser samband och upptäcker nya sätt att uppfatta och förstå sin omvärld.

utvecklar sin matematiska förmåga att föra och följa resonemang

Målet fokuserar på att utveckla barns förmåga att föra och följa logiska matematiska resonemang genom att de testar, ifrågasätter, reflekterar, generaliserar och drar slutsatser. Målet anknyter till alla de sex aktiviteterna. Forskningen visar att sambandet mellan kunskapsutveckling i matematik och resonemangsförmågan är mycket stark. Denna förmåga är därför mycket viktig för att barnen senare ska kunna utveckla ett mer matematikspecifikt resonemang.

I samspel med andra barn och vuxna möter barn olika sätt att uppfatta omvärlden. Barn lär både av varandra och tillsammans. För att kommunikation ska fungera måste barnen kunna sätta sig in i andras sätt att tänka och också kunna uttrycka sitt eget perspektiv. I lek och samvaro diskuterar barnen matematiska upptäckter med varandra. De testar olika förslag till lösningar när

det uppstår problem. De ifrågasätter hypoteser och förkastar dem som inte stämmer. De reflekterar över lösningar, generaliserar och drar så småningom slutsatser och utvecklar på så sätt sin förmåga att föra och följa matematiska resonemang.

Naturvetenskap och teknik

Arbetsgruppens förslag till förtydligade mål

Förskolan ska sträva efter att varje barn

- utvecklar intresse och förståelse för naturens olika kretslopp och för hur människor, natur och samhälle påverkar varandra,
- utvecklar sin förståelse för naturvetenskap och samband i naturen, liksom sitt kunnande om växter, djur samt enkla kemiska processer och fysikaliska fenomen,
- utvecklar sin förmåga att urskilja, utforska, dokumentera, ställa frågor om och samtala om naturvetenskap,
- utvecklar sin förmåga att urskilja teknik i vardagen samt utforska hur enkel teknik fungerar, och
- utvecklar sin förmåga att bygga, skapa och konstruera med hjälp av olika tekniker, material och redskap.

Nuvarande mål

Förskolan ska sträva efter att varje barn

- utvecklar sin förmåga att bygga, skapa och konstruera med hjälp av olika material och tekniker, och
- utvecklar förståelse för sin egen delaktighet i naturens kretslopp och för enkla naturvetenskapliga fenomen, liksom sitt kunnande om växter och djur.

Skälen för förslaget

Naturvetenskap handlar om frågor som rör människan, djur, växter, klimat och miljö och har sitt ursprung i

människans nyfikenhet och behovet att veta mer om samband mellan sig själv och sin omvärld.

Naturvetenskap är den sammanfattande benämningen på de vetenskaper som studerar naturen, dess delar eller verkningar. Hit kan räknas fysik, kemi och biologi. Kunskaper i dessa ämnen har stor betydelse för samhällets utveckling inom så skilda områden som t.ex. hälsa, naturbruk, miljöteknik och energiförsörjning. Med kunskaper om bl.a. biologi, energi och materia får människor också redskap för att kunna bidra till en hållbar utveckling.

Förskolan ska medverka till att barn tillägnar sig ett varsamt förhållningssätt till natur och miljö. Under de senaste decennierna har den påverkan på natur och miljö som människans levnadssätt medför alltmer synliggjorts. I dagens konsumtionssamhälle behöver barn få kunskaper om människans inverkan på miljön och om vilka val som kan göras som påverkar miljön både i nutid och framtid. Genom att successivt upptäcka samband och förändringar kan barn utveckla en ökad förståelse samt kunskaper om vissa begrepp, växter och djur och om hur människor, natur och samhälle påverkar varandra.

Medan drivkraften inom naturvetenskap är nyfikenheten på att veta mer om samband mellan sig själv och sin omvärld, handlar teknik om människans strävan efter att förbättra och trygga sina livsvillkor. Tekniska lösningar har i alla tider varit betydelsefulla för människan och för samhällets utveckling och i dag innehåller nästan all daglig verksamhet någon aspekt av teknik.

Den tekniska utvecklingen går allt fortare och mer än tidigare finns ett behov av att göra den teknik som omger oss synlig och begriplig. Förmågan att kommunicera och söka ny kunskap är också nödvändig i ett samhälle präglad av ett stort informationsflöde. För att barnen lättare ska kunna använda sig av och ta till sig all den teknik som de möter i vardagen behöver de en grundläggande teknisk förståelse.

Naturvetenskap och teknik i förskolan

I förskolan handlar naturvetenskap och teknik om att barnets omgivning och vardagsfenomen undersöks. När barn via lek ges möjlighet att upptäcka och undersöka väcks en nyfikenhet och förståelse för naturvetenskap och teknik och deras egen delaktighet i naturens kretslopp.

Syftet med naturvetenskap i förskolan är att barn ska grundlägga sina kunskaper om naturen och få förståelse för allt liv. Förskolan ska lägga stor vikt vid miljö- och

naturvårdsfrågor och ska medverka till att barnen utvecklar kunskap om sin egen delaktighet i naturens kretslopp. Genom ett naturvetenskapligt arbetssätt – att t.ex. iaktta, utforska och ställa frågor – lär sig barnen också att söka kunskap om omvärlden samt att fatta väl underbyggda beslut.

I förskolan ska barn också ges möjligheter att grundlägga sin förståelse för hur teknik kan användas för att underlätta och lösa olika problem i vardagen. Genom ett utforskande arbetssätt där barn ges förutsättningar att undersöka och analysera tekniska lösningar och själva bygga, skapa och konstruera ges barn förutsättningar att erövra en förståelse för tekniken i vardagen.

I barnens omgivning och vardagsliv finns en mängd företeelser som kan kopplas till naturvetenskap och teknik och som ofta upptar barns spontana intresse och nyfikenhet. Det är en viktig uppgift för förskolan att ta till vara och utveckla barnens intresse och engagemang när det gäller naturvetenskap och teknik som de möter i sin omgivning. Det handlar om att barn ska få utlopp för sin kreativitet och få tillgång till den kunskap som naturvetenskapen och tekniken erbjuder. Naturvetenskap och teknik har även nära kopplingar till andra målområden, som språkutveckling, matematik, skapande och värdegrundsfrågor liksom förskolemiljön.

Personalen i förskolan har en viktig roll som förebilder både när det gäller att uppmuntra nyfikenhet och kreativitet och för att skapa positiva attityder till såväl naturvetenskap som teknik. Barn har också erfarenheter med sig till förskolan som ska vara en utgångspunkt och komma till användning i den dagliga verksamheten i förskolan.

Beskrivning av målen

utvecklar intresse och förståelse för naturens olika kretslopp och för hur människor, natur och samhälle påverkar varandra

I förskolans uppdrag ingår att medverka till att barnen tillägnar sig ett förhållningssätt till natur och miljö och får förståelse för människans delaktighet i naturens olika kretslopp. En stor utmaning är att utbilda kommande generationer till att förstå och handla utifrån principen om hållbar utveckling, dvs. att sträva efter en utveckling som möter behoven utan att kompromissa med möjligheten för kommande generationer att möta sina behov. Förskolan är en naturlig startpunkt för detta

arbete eftersom både intresse, värderingar och kunskaper grundläggs under tidiga år.

Alla levande varelser påverkar på olika sätt miljön runt omkring oss. Genom att successivt upptäcka samband och förändringar hos människor, djur och växter kan förskolan bidra till att barn utvecklar ökad medvetenhet om hur människan, samhället och naturen påverkar det ekologiska kretsloppet. Med utgångspunkt i förskolans närmiljö kan barn med stöd av vuxna undersöka och göra upptäckter om naturens och människans ömsesidiga beroende. Experiment kan också åskådliggöra och bidra till en ökad förståelse för enskilda delars funktion i kretsloppen.

Barn behöver positiva förebilder. De vuxna ska stödja barnen att förstå hur vardagsliv och arbete kan utformas så att de bidrar till en bättre miljö både i nutid och i framtid. Framför allt handlar det om att göra barnen delaktiga samt att de ges möjligheter att utveckla kunskaper och tillit till att de kan påverka, ta ställning och lösa problem. Det handlar inte om att påtvinga barn ansvar för dagens miljöproblem.

Lärande för hållbar utveckling handlar i dag om att integrera miljöfrågor samt sociala och ekonomiska frågor i en helhet. Omsorg om miljön och återuppbyggnad, naturresurser, hållbart användande, hållbar produktion, livsstilsfrågor, som handlar om såväl konsumtion som om mat, hälsa samt skapandet av ett fredligt samhälle är exempel på principer som ingår i begreppet lärande för hållbar utveckling. Förskolan har stora möjligheter att grundlägga barns intresse för hållbar utveckling eftersom det finns en tradition att arbeta med olika verklighetsnära frågor. Utmaningen för förskolan är att fånga upp det som upptar barnens tankar och nyfikenhet och att koppla det till miljöfrågor och livsstil.

utvecklar sin förståelse för naturvetenskap och samband i naturen, liksom sitt kunnande om växter, djur samt enkla kemiska processer och fysikaliska fenomen

En grund för förståelsen av olika naturvetenskapliga företeelser är upptäckten av samband och förändringar. I förskolan ska barn ges möjligheter till naturupplevelser som stärker deras nyfikenhet och känsla för naturen. De ska också få möjligheter att utforska och utveckla förståelse för djur- och växtlivet i närmiljön samt för enkla aspekter av näringskedjan och årstidsväxlingar. En med-

vetenhet om olika förutsättningar för liv, som t.ex. att växter behöver solljus, att vissa djur äter växter och att andra djur äter både växter och djur, hör också hit. Att t.ex. materia inte försvinner, men kan ändra form och utseende, är komplicerat men kan bearbetas genom att experimentera och samtala om kretslopp i natur och samhälle.

Barn undersöker och utforskar omvärlden med sin kropp och sina sinnen. Konkreta och vardagsnära erfarenheter av naturvetenskap som knyter an till tidigare erfarenheter fördjupar barnens kunskaper.

Barn ska även ges möjligheter att upptäcka, utforska och samtala om enkla kemiska processer och fysikaliska fenomen. Barn kan känna till energikällor genom deras effekter t.ex. på så sätt att elektricitet används till lampor eller till spisen, att solen smälter snö och att vinden gör så att en vindsnurra snurrar, även om barnen inte uppfattar dessa fenomen som energiformer. Fokus kan i stället ligga på att få bekanta sig med en rad olika processer och fenomen som t.ex. smak, doft, vatten i dess olika former (gas, fast och flytande), temperaturskillnader, väderfenomen, luft som rör sig, kraft, balans och jämvikt samt eldning av bränslen.

utvecklar sin förmåga att urskilja, utforska, dokumentera, ställa frågor om och samtala om naturvetenskap

För att utveckla förståelse för naturvetenskap ska barn ges möjlighet att experimentera, ställa frågor om och delta i undersökningar av olika fenomen. Genom att observera, experimentera och undersöka erbjuds möjlighet att upptäcka samband och förändringar i naturen. Ett sådant kreativt arbetssätt är användbart i många sammanhang och ingår också i ett vetenskapligt förhållningssätt.

Genom ett lustfyllt lärande och lek använder och utvecklar barn i förskoleåldern sina förmågor, färdigheter och kunnande om naturvetenskap. Det handlar bl.a. om att barn samlar på saker, räknar, mäter, ritar och skapar bilder, får föremål att röra sig, uttrycker hypoteser, observerar, drar slutsatser, klassificerar föremål utifrån olika synliga egenskaper och samtalar om dessa och annat. Detta kan också hjälpa barn att utveckla sina språkliga och matematiska färdigheter.

Med stöd av medvetna vuxna kan barn ges möjlighet att uttrycka och utveckla sina intryck, teorier och före-

ställningar i lek och olika uttrycksformer. Utgångspunkten ska vara barnens tidigare erfarenheter, intresse, behov och engagemang. Genom att uttrycka sin egen förståelse och att olika barn uttrycker olika förståelse, utmanas barnens föreställningar vilket kan leda vidare till nya frågor och utforskningar. En viktig faktor för barns lärande om ett innehåll är samtal. Genom att föra samtal på olika nivåer och reflektera över vad de observerar och kunna jämföra sina observationer med andra kan innehållet synliggöras i riktning från det konkreta till det abstrakta och generella.

utvecklar sin förmåga att urskilja teknik i vardagen och utforska hur enkel teknik fungerar

Kreativitet, fantasi och nyskapande är viktiga igenkänningstecken på teknologisk utveckling. Att medvetet reflektera över det som händer främjar barnens kreativa tänkande och är även användbart för deras förmåga att lösa problem. I förskolan ska barn utveckla sin förmåga att urskilja enkel teknik som de omges av och hur den kan användas i vardagen.

För att förstå teknikens roll behöver teknik göras synlig och begriplig. Barn kommer redan i tidig ålder i kontakt med tekniken i vardagen. De hanterar verktyg och redskap av olika slag i hemmet, cyklar, hjälper till med matlagning, manövrerar TV:n, använder dator, tändare och släcker lampan etc. Förskolan kan hjälpa barn att synliggöra tekniska lösningar av olika slag genom att de iakttas och analyseras. Därmed ges barn möjlighet att få handlingsberedskap när det gäller den egna användningen av teknik men de lär sig också att ta ställning till olika alternativ i samhället.

Genom att urskilja till exempel tekniska föremål i vardagen och analysera dem lite närmare för att se hur de fungerar ges barn möjlighet att fundera på frågor som rör användningen, nyttan, funktionen, materialet, konstruktionen och utformningen. Att se teknikens olika sidor och värdera den med för- och nackdelar kan också bidra till ökad förståelse. Barnen får även erfarenhet av ett kreativt arbetsätt som är användbart i många sammanhang.

Att arbeta med egna konstruktioner kan bidra till att barn upptäcker tekniska lösningar i vardagen, ser behov av förbättringar eller problem med dessa, förstår hur tekniska lösningar fungerar och kan urskilja liknande lösningar i vardagen.

Barn har ett naturligt intresse för att upptäcka och uppfinna samt tycker om att tillverka saker. Barns nyfikenhet och kreativitet utgör en rik potential för verksamheten i förskolan. Genom att de vuxna tillvaratar och vidareutvecklar barns kreativitet och intresse för tekniska företeelser ges barnet möjligheter att utveckla nya kunskaper som även kan utvidga barnens förståelse för teknik i vardagen.

utvecklar sin förmåga att bygga, skapa och konstruera med hjälp av olika tekniker, material och redskap

I bygg- och konstruktionslekar arbetar barnen både utforskande och skapande och får konkreta erfarenheter av balans och hållfasthet hos olika material och konstruktioner. Genom att göra skisser, ritningar och modeller får barn upplevelser av perspektiv och proportion, längd, bredd och höjd. Lek med material som t.ex. klossar är av tradition ett inslag i förskolan. Denna lek utvecklar även barnens förståelse för matematiska begrepp som lika och olika, avstånd, storlek, form, tyngd och volym. I förskolan ska barn ges möjligheter att utveckla sin förmåga att bygga, skapa och konstruera genom att pröva och undersöka olika material, redskap och tekniker.

Att bygga, skapa och konstruera medverkar till att bevara och öka kreativiteten hos barn. Erfarenheter av den praktiska verksamheten kan också bidra till att tilltron till den egna förmågan ökar och att nyfikenheten inför naturvetenskapliga lagar och principer väcks.

Bygg- och konstruktionslekar kan även bidra till att barn ges tillfälle att öva manuella färdigheter som att handskas med redskap, ta isär och sätta ihop delar i modeller samt tillämpa olika tekniker. För förskolebarnet kan undersökningar göras om flera gånger. De nya resultaten kan alltid jämföras med de gamla. Att testa och förbättra samt samtala om undersökningar, konstruktioner och olika lösningar är en viktig del i arbetsättet.

Förskolemiljön och kontakter med miljöer utanför förskolan har stor betydelse då barn lär och utvecklas i samspel med den fysiska omgivningen. En mångsidig miljö med ostrukturerat material och som lyfter fram, utmanar och synliggör fenomen i vardagen gynnar fantasi och kreativitet. Förskolan bör vara rik på material och redskap som inbjuder till att pröva, undersöka, experi-

mentera, testa och förbättra samt beskriva föremål utifrån hur de förändras och deras olika synliga egenskaper. Barnen ska vidare ges möjligheter att blanda, värma upp, kyla ned, skära i, blöta ned, lösa upp, lukta på, böja samt bryta av olika material för att se om och hur de förändras.

Uppföljning, utvärdering och utveckling

Arbetsgruppens förslag till nytt avsnitt i läroplanen

Förskolans kvalitet ska kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följas upp, utvärderas och utvecklas. För att utvärdera förskolans kvalitet och skapa goda villkor för lärande behöver barns utveckling och lärande följas, dokumenteras och analyseras. För att stödja och utmana barn i deras lärande behövs kunskap om varje barns erfarenheter, kunnande och delaktighet samt inflytande över och intresse för de olika målområdena. Det behövs också kunskap om hur barns utforskande, frågor, erfarenheter och engagemang tas till vara i verksamheten, hur deras kunnande förändras samt när de upplever verksamheten som intressant, rolig och meningsfull.

Syftet med utvärdering är att få kunskap om hur förskolans kvalitet, dvs. verksamhetens organisation, innehåll och genomförande kan utvecklas så att varje barn ges bästa möjliga förutsättningar för utveckling och lärande. Det handlar ytterst om att utveckla bättre arbetsprocesser, kunna bedöma om arbetet sker i enlighet med målen och undersöka vilka åtgärder som behöver vidtas för att förbättra förutsättningarna för barn att lära, utvecklas, känna sig trygga och ha roligt i förskolan. Det är analyserna av utvärderingens resultat som pekar ut väsentliga utvecklingsområden. All form av utvärdering ska utgå från ett tydligt barnperspektiv. Barn och föräldrar ska vara delaktiga i utvärdering och deras röster ska lyftas fram.

Riktlinjer

Förskollärare ska ansvara för

- att varje barns utveckling och lärande kontinuerligt och systematiskt dokumenteras, följs upp och analyseras för att det ska vara möjligt att utvärdera hur förskolan tillgodoser barnens möjligheter att utvecklas och lära i enlighet med läroplanens mål och intentioner,
- att dokumentation, uppföljning, utvärdering och analys omfattar hur läroplansmålen integreras med varandra i det pedagogiska arbetet,
- att verksamheten i sin helhet, dvs. dess förutsättningar, organisation, struktur, innehåll, aktiviteter och pedagogiska processer dokumenteras, följs upp och utvärderas,
- att dokumentation, uppföljning och analys omfattar hur barns förmågor och kunnande kontinuerligt förändras inom målområdena i förhållande till de förutsättningar för utveckling och lärande som förskolan bidrar med,
- att utvärderingsmetoder, hur dokumentation och utvärderingar används och påverkar verksamhetens innehåll och arbetssätt samt barns möjligheter att utvecklas och lära inom samtliga målområden kritiskt granskas, och
- att resultat av dokumentation, uppföljningar och utvärderingar i det systematiska kvalitetsarbetet används för att utveckla förskolans kvalitet och därmed barns möjligheter till utveckling och lärande.

Arbetslaget ska

- kontinuerligt och systematiskt dokumentera, följa upp och analysera varje barns utveckling och lärande samt utvärdera hur förskolan tillgodoser barnens möjligheter att utvecklas och lära i enlighet med läroplanens mål och intentioner,
- använda olika former av dokumentation och utvärdering som ger skilda kunskaper om förutsättningarna för barns utveckling och lärande i verksamheten samt gör det möjligt att följa barns förändrade kunnande inom olika målområden,

- dokumentera, följa upp och analysera
  - ▶ kommunikation och samspel med och mellan barn, barns delaktighet och inflytande samt vid vilka tillfällen som barnen upplever verksamheten som intressant, meningsfull och rolig,
  - ▶ hur barns förmågor och kunnande kontinuerligt förändras inom målområdena i förhållande till de förutsättningar för utveckling och lärande som förskolan bidrar med,
- dokumentera, följa upp, utvärdera och utveckla
  - ▶ barns delaktighet och inflytande i dokumentation och utvärderingar, vad och hur barn har möjlighet att påverka och hur deras perspektiv, utforskande, frågor och idéer tas till vara, och
  - ▶ föräldrars inflytande i utvärderingar, vad och hur de har möjlighet att påverka samt hur deras perspektiv tas till vara.

Skälen för förslaget

Kvalitet i förskolan

Förskolans kvalitet har betydelse för barns utveckling och lärande, både generellt och inom olika målområden. Syftet med dokumentation, uppföljning och utvärdering är att de ska bidra till att förskolans verksamhet utvecklas så att varje barn ges bästa möjliga förutsättningar för utveckling och lärande.

Kvalitet i förskolan är relaterad till förskolans uppdrag och till de värden, normer och kunskaper som är uttryckta som mål att sträva mot i läroplanen. Kvalitet handlar om hur väl förskolan svarar mot dessa nationella mål och mot de krav och riktlinjer som är förenliga med de nationella målen, samt i vilken utsträckning verksamheten strävar efter att förbättras. Dokumentation, uppföljning och utvärdering handlar därmed om att urskilja de aspekter i förskolans verksamhet som kan ha betydelse för barns välbefinnande, lek, utveckling, lärande och förändrade kunnande.

Det innebär att läroplanens mål, uttryckta som mål att sträva mot, är utgångspunkten för allt kvalitetsarbete i förskolan. Målen anger inriktningen på kvalitetsarbetet och

uttrycker en förväntad kvalitetsutveckling i förskolan. Målen ska i sin tur integreras i det pedagogiska arbetet, de är inbördes beroende och kan inte betraktas som separerade från varandra. Tillsammans bildar målen en helhet i förskolans uppdrag. Det innebär att dokumentation, uppföljning och utvärdering är målrelaterade, dvs. ska relateras till läroplansmålen och uppdraget i sin helhet.

Avgörande för verksamhetens kvalitet är hur kommunikation, samspel och delaktighet kommer till uttryck i relationen mellan vuxna och barn, mellan barn och barn samt att de vuxna stödjer och utmanar varje barns utveckling och lärande. Vidare att verksamheten utgör en sammanhängande del av barns totala lärande och att omvårdnad, omsorg, fostran, lek och lärande bildar en helhet.

Relationen mellan barns utveckling och lärande och förskolans kvalitet

I barns lärande görs ingen åtskillnad mellan att lära sig om matematik, leka, samarbeta etc. När barn lär sig något har de utvecklat kunskaper som kan komma till uttryck i olika former som fakta, färdigheter, förståelse, förtrogenhet och kreativitet. Genom att barn fortsätter att lära fördjupas och vidgas deras kunskaper, dvs. barns kunnande förändras. För att följa upp och utvärdera hur förskolan kan utvecklas så att varje barn ges bästa möjliga förutsättningar för utveckling och lärande, att det sker något med barnen över tid, används här begreppet förändrat kunnande.

Läroplanen bygger på att barns utveckling och lärande är interaktivt och relationellt, dvs. sker i samspel med omgivningen. Det innebär att barn lär i socialt samspel med andra barn och vuxna i förskolans miljö. Det medför att förskolans kvalitet ska bedömas utifrån ett relationellt och processinriktat perspektiv. Syftet är bl.a. att fånga kvaliteten i relationer och samspel mellan vuxna och mellan barn samt i miljöaspekter, lärandeaspekter och övergripande intentioner i form av läroplanens olika målområden och relationen mellan dessa och förskolans kontext.

Förskolans systematiska kvalitetsarbete

I förskolan är det verksamhetens kvalitet som ska dokumenteras, följas upp och utvärderas. Kunskap om varje barns utveckling och lärande är därmed nödvändig för att utvärdera, upprätthålla och utveckla förskolans kvalitet, skapa goda villkor för lärande i verksamheten samt kunna

möta, stödja och utmana barn i deras lärande. Det handlar om att observera, dokumentera, följa och analysera barns lärprocesser och lärstrategier. Samtidigt handlar det också om att observera, dokumentera och följa hur den pedagogiska verksamheten svarar mot målen och bidrar till barns utveckling, lärande och delaktighet.

I dokumentationer och utvärderingar ska barns utveckling och lärande kontinuerligt relateras till de förutsättningar verksamheten erbjuder för lärande enligt intentionerna i läroplanen. Det innebär att dokumentation och utvärdering av förskolans kvalitet ska fokusera på de aspekter och processer i verksamheten som bedöms ha betydelse för barns välbefinnande, lek, utveckling, lärande och förändrade kunnande.

En kvalitetsaspekt som kan dokumenteras, följas upp och utvärderas i förhållande till barns möjligheter till utveckling och lärande är förskolans fysiska miljö och hur denna är organiserad, både inom- och utomhus samt hur tillgänglig denna miljö är. Det gäller också vilket material som finns, hur tillgängligt det är för barn och hur det används för att stödja och utmana barn i deras lärande och utveckling. En annan utgångspunkt kan vara vuxnas samspel med barn och deras sätt att möta och kommunicera med barn, liksom samarbetet och kommunikationen barn emellan. Det är också viktigt att se hur dagen är strukturerad i form av rutiner, innehåll och aktiviteter samt hur barnen delas in i olika grupperingar och syftet med detta. För att barn ska ges tillräckligt med tid för lek och erbjudas nya erfarenheter ska leken följas upp och analyseras för att göra det möjligt att utveckla leken. Hur läroplansmålen integreras tematiskt, vilka innehållsområden och lärandeobjekt som sätts i fokus samt aktivitetens betydelse för barns förståelse av olika innehåll behöver studeras och analyseras.

Läroplanen innehåller inga mål för vad enskilda barn ska ha uppnått vid olika tidpunkter eller i olika åldrar. Det finns inte heller fastställda normer eller nivåer för barns förmågor eller kunskaper. Kunskapen om varje barns lärande och utveckling ska heller inte användas för att kategorisera, sortera eller jämföra barnen, utan utgöra underlag för planering av den fortsatta verksamheten med barnen. Det övergripande syftet med uppföljningar och utvärderingar är att de ska bidra till att verksamheten utvecklas och därmed varje barns förutsättningar för utveckling och lärande. All form av utvärdering ska utgå från ett tydligt barnperspektiv.

Syftet med det systematiska kvalitetsarbete handlar ytterst om att identifiera de förutsättningar och aspekter i förskolan som är nödvändiga för att varje barn ska ha möjlighet att utvecklas och lära enligt målens intentioner. Det handlar om att utveckla bra arbetsprocesser, effektivt kunna bedöma kvaliteten och komma fram till vilka åtgärder som behöver vidtas för att upprätthålla och förbättra kvaliteten.

I 1 kap. 5 § skollagen (2010:800) anges att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. Även när det gäller uppföljning och utvärdering krävs ett vetenskapligt förhållningssätt i bemärkelsen att kritiskt granska, pröva och sätta enskilda metoder i ett sammanhang. Det innebär t.ex. att utvärderingsmetoderna ska granskas i syfte att analysera om de omfattar de värderingar och intentioner som överensstämmer med förskolans läroplan och att metoderna används i detta syfte.

Fördelning av ansvar och arbetsuppgifter

Huvudmannen har det yttersta ansvaret för genomförandet av verksamheten i förskolan, vilket ger huvudmannen en central roll när det gäller att bedriva ett kvalitetsarbete som ska garantera kvalitet och likvärdighet. Förskolechefen ansvarar för att kvalitetsarbetet genomförs enligt bestämmelserna i skollagen. Kvalitetsarbetet på enhetsnivå ska bedrivas under ledning av förskollärare. Var och en i arbetslaget har viktig kunskap om verksamheten och hela arbetslaget ska delta i det systematiska kvalitetsarbetet. För att få genomslag och leda till verkliga förbättringar måste kvalitetsarbetet vara brett förankrat hos personal, barn och vårdnadshavare. Förskollärare har ett särskilt ansvar för kvaliteten i verksamheten och att den kontinuerligt utvecklas. Det är också förskollärares ansvar att både barn och föräldrar involveras i dokumentation och utvärdering av den egna förskolans verksamhet.

Förskolans arbete med barnen och hur varje barns utveckling och lärande tillgodoses och förändras inom olika målområden ska kontinuerligt dokumenteras, följas upp och utvärderas av arbetslaget (förskollärarna och barnskötarna m.fl.). Barn ska vara delaktiga i dokumentationen och deras röster ska lyftas fram. Dokumentation, uppföljning och utvärdering ska alltid göras utifrån ett tydligt barnperspektiv. Föräldrar ska ha inflytande i utvärderingen. I verksamheten och i arbetet med barnen arbetar förskollärare och barnskötare tillsammans för

att utifrån samlad kunskap och kompetens möta och erbjuda barnen goda förutsättningar för utveckling och lärande i förskolan. Det innebär att personalen i verksamheten arbetar som ett team och utför uppgifter utifrån den arbetsfördelning arbetslaget tillsammans kommit överens om.

Förskolechefens ansvar

Arbetsgruppens förslag till nytt avsnitt i läroplanen

Som pedagogisk ledare och chef för förskollärare, barnskötare och övrig personal i förskolan har förskolechefen det övergripande ansvaret för att verksamheten bedrivs i enlighet med målen i läroplanen och uppdraget i dess helhet. Förskolechefen har ansvaret för förskolans kvalitet och har därvid, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att:

- systematiskt och kontinuerligt planera, följa upp, utvärdera och utveckla verksamheten,
- det systematiska kvalitetsarbetet genomförs under medverkan av förskollärare, barnskötare och övrig personal samt för att erbjuda barnens vårdnadshavare möjlighet till deltagande i kvalitetsarbetet,
- förskolans arbetsformer utvecklas så att barnens aktiva inflytande gynnas,
- förskolans lärandemiljö utformas så att barnen får tillgång till en bra miljö och material för utveckling och lärande,
- verksamheten utformas så att barn får det särskilda stöd och den hjälp och de utmaningar de behöver,
- upprätta, genomföra, följa upp och utvärdera förskolans handlingsprogram för att förebygga och motverka alla former av diskriminering och kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden bland barn och anställda,

- formerna för samarbete mellan förskolan och hemmen utvecklas och att föräldrarna får information om förskolans mål och sätt att arbeta,
- samarbetsformer utvecklas med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet och att samverkan kommer till stånd för att skapa förutsättningar för en samsyn och ett förtroendefullt samarbete, och
- personalen kontinuerligt får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter.

Skälen för förslaget

I arbetet med förtydliganden och kompletteringar av läroplanen har det bl.a. i referensgruppen framkommit ett behov av att förtydliga förskolechefens ansvar i läroplanen. I den nya skollagen regleras förskolechefen på samma sätt som rektor i skolan. I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) finns ett avsnitt om rektors ansvar. Det är därför naturligt att även i förskolans läroplan införa ett avsnitt om det ansvar förskolechefen har i förskolan, utöver den reglering som finns i skollagen.

Riktlinjer för personalen

Arbetsgruppens förslag till adressater i riktlinjer

- **Målen** anger inriktningen på förskolans arbete och därmed också den förväntade kvalitetsutvecklingen i förskolan.
- **Riktlinjer** för personalen i förskolan anger dels förskollärares ansvar för att arbetet sker i enlighet med målen i läroplanen, dels det ansvar som vilar på var och en i arbetslaget i förskolan. Alla som arbetar i förskolan ska följa de normer och värden som anges i förskolans läroplan och bidra till att förskolans uppdrag genomförs.

Nuvarande formulering

Målen anger inriktningen på förskolans arbete och därmed också den önskade kvalitetsutvecklingen i förskolan.

Riktlinjer för personalen i förskolan anger dels det ansvar som vilar på alla som arbetar i förskolan, dels det ansvar arbetslaget har för att arbetet inriktas mot målen i läroplanen.

Skälen för förslaget

Personalen i förskolan

Alla som arbetar i förskolan har ett viktigt uppdrag att utforma en pedagogisk verksamhet för barnen och medverka till att lägga grunden för barnens utveckling och lärande. Ett förstärkt pedagogiskt uppdrag kräver en förändrad reglering av personalens ansvar i förskolan. Av propositionen om en ny skollag (prop. 2009/10:165) framgår att regeringen anser att undervisning i förskolan ska ske under ledning av förskollärare (s. 253). Det innebär att förskollärare ska leda de målstyrda processerna så att det pedagogiska arbetet sker i enlighet med läroplanens mål och intentioner. Detta ansvar måste även förtydligas i läroplanen.

Utöver förskollärare kan även annan personal arbeta i förskolan. Det är företrädesvis barnskötare men även andra yrkeskategorier kan tillföra särskild kompetens. Barnskötare är en viktig personalgrupp i förskolan som bidrar med sin kompetens till barnens omsorg, utveckling och lärande. Även bild-, drama- och musikpedagoger m.fl. samt personer med samma modersmål som barn med annat modersmål än svenska kan tillföra särskild kompetens. Förskolans personalgrupper har ett viktigt ansvar för att, utifrån det enskilda barnets förutsättningar och behov, främja barns utveckling och lärande i samspel med andra.

Arbetsgruppens förslag

Arbetsgruppen föreslår att vissa riktlinjer tydligt riktas till förskollärare som därmed får det pedagogiska ansvaret för barnens utveckling och lärande. Förslagen bygger på de förändringar som krävs utifrån den nya skollagen där det regleras vilken personal som kan finnas i försko-

lan i 2 kap. 13 och 14 §§. Riktlinjerna ska även ange vars och ens ansvar i arbetslaget i förskolan. Såväl förskollärare som barnskötare och andra i arbetslaget ska tillsammans utforma och genomföra det pedagogiska arbetet mot målen i läroplanen. Alla som arbetar i förskolan ska följa de normer och värden som anges i läroplanen samt bidra till att förskolans uppdrag följs. Förskolechefens ansvar förtydligas med ett nytt avsnitt i läroplanen.

I läroplanen anges att målen anger inriktningen på förskolans arbete och därmed också den önskade kvalitetsutvecklingen i förskolan. Arbetsgruppen föreslår att den önskade kvalitetsutvecklingen byts ut mot den förväntade kvalitetsutvecklingen, vilket på ett tydligare sätt beskriver kraven på verksamheten.

Vissa riktlinjer har förtydligats något och några har tillkommit utifrån förskollärares ansvar och förtydligande av målen för barns språkliga och matematiska utveckling samt naturvetenskap och teknik.

Arbetsgruppens förslag till förändringar av riktlinjer tydliggörs med att flyttad text är i **fet stil**, ny text är i **fet och kursiv stil** och borttagen text är **genomstruken**.

Avsnitt 2 Mål och riktlinjer

Målen anger inriktningen på förskolans arbete och därmed också den **förväntade** kvalitetsutvecklingen i förskolan.

Riktlinjer för personalen i förskolan anger dels **förskollärares ansvar för att arbetet sker i enlighet med målen i läroplanen**, dels det ansvar som vilar på **var och en i arbetslaget i förskolan**. Alla som arbetar i förskolan **ska följa de normer och värden som anges i förskolans läroplan och bidra till att förskolans uppdrag genomförs**.

2.1 Normer och värden

Riktlinjer

Förskollärare ska ansvara för

- att varje barn får sina behov respekterade och tillgodosedda och får uppleva sitt eget värde,
- att förskolan tillämpar ett demokratiskt arbetssätt där barnen aktivt deltar, och
- att det utvecklas normer för arbetet och samvaron i den egna barngruppen.

Arbetslaget ska

- visa respekt för individen och medverka till att det skapas ett demokratiskt klimat i förskolan, där samhörighet och ansvar kan utvecklas och där barnen får möjlighet att visa solidaritet,
- stimulera barnens samspel och hjälpa dem att bearbeta konflikter samt reda ut missförstånd, kompromissa och respektera varandra,
- lyfta fram och problematisera etiska dilemman och livsfrågor,
- göra barnen uppmärksamma på att människor kan ha olika attityder och värderingar som styr deras synpunkter och handlande, och
- samarbeta med hemmen när det gäller barnens fostran och med föräldrarna diskutera regler och förhållningssätt i förskolan.

2.2 Utveckling och lärande

Riktlinjer

Förskollärare ska ansvara för

- att arbetet i barngruppen genomförs så att barnen
  - ▶ utvecklas efter sina ges förutsättningar för utveckling och lärande och samtidigt stimuleras att använda hela sin förmåga,
  - ▶ upplever att det är roligt och meningsfullt att lära sig nya saker,
  - ▶ ställs inför nya utmaningar som stimulerar lusten att erövra nya färdigheter, erfarenheter och kunskaper,
  - ▶ får stöd och stimulans i sin sociala utveckling,
  - ▶ ges goda förutsättningar att bygga upp varaktiga relationer och känna sig trygga i gruppen,
  - ▶ får stöd och stimulans i sin språk- och kommunikationsutveckling,
  - ▶ stimuleras och utmanas i sin matematiska utveckling,
  - ▶ stimuleras och utmanas i sitt intresse för naturvetenskap och teknik,
  - ▶ får stöd och stimulans i sin motoriska utveckling, och
  - ▶ erbjuds en god omsorg med en väl avvägd dagsrytm.

Arbetslaget ska

- samarbeta för att erbjuda en god miljö för utveckling, lek och lärande och särskilt uppmärksamma och hjälpa de barn som av olika skäl behöver stöd i sin utveckling,

- ta vara på barns vetgirighet, vilja och lust att lära samt stärka barns tillit till den egna förmågan,
- ge stimulans och särskilt stöd till de barn som befinner sig i svårigheter av olika slag,
- utmana barns nyfikenhet och begynnande förståelse för språk och kommunikation samt för matematik, naturvetenskap och teknik,
- ge barn möjlighet att utveckla sin förmåga att kommunicera, dokumentera och förmedla upplevelser, erfarenheter, idéer och tankegångar med hjälp av ord, konkret material och bild samt estetiska och andra uttrycksformer,
- ge barn möjlighet att förstå hur egna handlingar kan påverka miljön, och
- ge barn möjlighet att lära känna sin närmiljö och de funktioner som har betydelse för det dagliga livet samt få bekanta sig med det lokala kulturlivet.

2.3 Barns inflytande

Riktlinjer

Förskollärare ska ansvara för

- att alla barn får ett reellt inflytande på arbetssätt och verksamhetens innehåll.

Arbetslaget ska

- verka för att det enskilda barnet utvecklar förmåga och vilja att ta ansvar och utöva inflytande i förskolan,
- verka för att varje barns uppfattningar och åsikter respekteras,
- ta till vara varje barns förmåga och vilja att ta ett allt större ansvar för sig själv och för samvaron i barngruppen,
- se till att alla barn får möjlighet att efter ökande förmåga påverka verksamhetens innehåll och arbetssätt och delta i utvärderingen av verksamheten (flyttat till förskollärares ansvar och omformulerat i enlighet med Lpo 94, delta i utvärderingen finns i nytt avsnitt)
- verka för att flickor och pojkar får lika stort inflytande över och utrymme i verksamheten, och
- förbereda barnen för delaktighet och ansvar och för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle.

2.4 Förskola och hem

Riktlinjer

Förskollärare ska ansvara för

- att varje barn tillsammans med sina föräldrar får en god introduktion i förskolan,
- att ge föräldrarna möjligheter *till delaktighet i verksamheten och* att utöva inflytande över hur målen konkretiseras i den pedagogiska planeringen,
- *utvecklingssamtalets innehåll, utformning och genomförande, och*
- *se till att vårdnadshavare blir delaktiga i utvärderingen av verksamheten.*

Arbetslaget ska

- visa respekt för föräldrarna och känna ansvar för att det utvecklas en tillitsfull relation mellan förskolans personal och barnens familjer,
- föra fortlöpande samtal med barnens *vårdnadshavare* om barnens trivsel, utveckling och lärande både i och utanför förskolan samt genomföra utvecklingssamtal, och
- beakta föräldrarnas synpunkter när det gäller planering och genomförande av verksamheten.

2.5 Samverkan med förskoleklassen, skolan och fritidshemmet

Riktlinjer

Förskollärare ska ansvara för

- *att samverkan sker med personalen i förskoleklass, skola och fritidshem för att stödja barnens övergång till dessa verksamheter.*

Arbetslaget ska

- utbyta kunskaper och erfarenheter med personalen i förskoleklass, skola och fritidshem samt samverka med dem och
- tillsammans med personalen i förskoleklassen, skolan och fritidshemmet uppmärksamma varje barns behov av stöd och stimulans.